

Dr. Zsarnóczai J. Sándor

A privatizáció hatása a magyar mezőgazdaság fejlesztési lehetőségeire

1. A magyar mezőgazdaság helyzete

A magyar mezőgazdaság privatizációja következtében számos gazdasági-társadalmi ellentmondás alakult ki, amelynek a megoldása mind a mai napig várat magára. Ezek a megoldatlan ellentmondások a következők: a mezőgazdasági géppark általában a nagyüzemekre méretezett, míg a termelői oldalról a felhasználók családi kisgazdaságok 2–3 hektárnyi földterületen dolgoznak; a földtulajdonosok 70%-a nem a mezőgazdaságban dolgozik; a termelés ösztönzése lenne a cél, miközben kedvezőtlen hitelfeltételek jöttek létre, a hazai piac beszűkülése ellenére jelentős a külföldi élelmiszer-behozatal, amivel szemben nincs megfelelő védővámrendszer.

Az ellentmondások sorát bővíti az is, hogy a mezőgazdaság privatizációja politikai indíttatású kárpótlással kezdődött, amelynek eredményeként a társadalom egyik csoportjától elvették földjeiket, átadva kárpótlás gyanánt a társadalom egy másik csoportjának, akik nem érdekeltek a mezőgazdasági termelésben. A kétes kimenetelű privatizáció érdekében 1994-re az egész magyar mezőgazdaságot feláldozták.

A privatizáció olyan időszakban történt, amikor a külföldi piacok és a hazai vásárlóerő csökkenésével a belföldi piacok is beszűkültek, ezáltal szorosabb lett a mezőgazdasági termelők között a verseny.

A mezőgazdasági privatizáció több szakaszban zajlott le. 1993 novemberére körülbelül 1 millió hektárnyi földterület magántulajdonba adására került sor /*Harcsa, I. 1993, 13. o.*/ 1994 áprilisára már 1.3 millió hektárnyi földterület jutott közel 780 ezer új tulajdonos kezébe, ami azt jelenti, hogy a privatizáció során az új földtulajdonosok átlá-

gosan 1.66 ha földterülethez jutottak. A kisgazdaságok földterületei meglehetősen szétaprózódtak. A kisgazdaságok összes földterületének 27.2%-a jutott 2 hektárnyi földterületnél nagyobb gazdaságra 1991-ben. Ez az arány 1972-ben 21.8% volt, ami több mint 20 év alatt nagyon mérsékelt növekedést mutatott / Harcsa, I. 1993, 16.o./.

1991-ben 1.4 millió kistermelő volt, ezek közül 36 ezer kiemelkedő teljesítményt elérő gazdaság mellett 100–150 ezerre –összes kistermelő 13%-a – tehető azoknak a háztartásoknak a száma, amelyek megfelelő gazdasági kapacitással rendelkeznek, kellő támogatás mellett tőkés gazdasági fejlődést valósíthatnak meg / Harcsa, I. 1993, 25. o./.

1994 első felére 5.2 millió hektárnyi földterületen végezték el a mezőgazdasági földtulajdon szerkezeti átalakítását. 2.2 millió földtulajdonosnak osztottak földet. Kedvezőtlen jelenség volt, hogy ennek a földterületnek közel a felét, 2.5 millió hektárt 600 ezer kárpótoltnak osztottak szét, akik korábban nem a mezőgazdaságban dolgoztak, így nem is rendelkeztek megfelelő tapasztalattal. A kárpótoltaknak átlagosan 4.2 hektár földterület jutott. Ezzel szemben az 1.3 millió részaránytulajdonos, akiknek többsége korábban a mezőgazdasági termelészövetkezetekben dolgozott, 1.6 hektár földterület jutott átlagosan, lényegesen kevesebb mint a kárpótoltaknak. Körülbelül 2.1 millió hektár földterület jutott ennek a rétegnek. A fennmaradó többi földterületet szövetkezeti és állami gazdasági dolgozók kapták meg átlagosan 1.7 ha nagyságban, 600 ezer hektár földterület szétosztásával.

Az említett földtulajdoni megoszlás jól érzékelteti, hogy a ténylegesen aktív mezőgazdasági dolgozók milyen komoly mértékben szorultak háttérbe. A teljes felosztott 5.2 millió hektár földterületből 12%-át osztották fel nekik, nagyon elaprózva, egy földbirtokosra nagyon kis földterület jutott. Ezzel szemben a privatizációba bevont földterületek közel 50%-át adták a különböző politikai okok miatt kárpótlásra jogosultak részére. Jelentős a nyugdíjasok részaránya is a földosztásban.

A beruházás 1961. évi áron 1990-ben 10 milliárd forint volt, 1992-ben 1 milliárd forintra csökkent /a KSH beruházási árindexeinek figyelembevételével / .1980-ban 18.7 milliárd forint volt a beruházásokra fordított összeg szintén az 1961. évi áron. Ez is jól jelzi a mezőgazdaság drasztikus leépülését /A KSH árindexeinek figyelembe vételével /. Az ágazat a nemzetgazdasági beruházások 10%-át tette ki 1990-ben és 1.5%-át 1992-ben (MOSZ Információ, 1993).

A mezőgazdasági termelés visszaesése megmutatkozott a gabona terméshozamaiban is. 1986 – 1990 között az éves átlag búzából 6.2 millió tonna, kukoricából szintén 6.2, és az összes gabonából 13.9 millió tonna volt a terméseredmény. 1993-ra ezek a terméseredmények búzából 48.8%-ra, kukoricából pedig 69.1%-ra estek vissza a korábbi időszakhoz képest (Forrás: KSH). A búza hektáronkénti termésátlaga 4.9 tonna volt 1986–1990 között, ami 1993-ra 61.2%-ra csökkent le.

Az állatállomány létszámában is érezhető csökkenés következett be. 1989-ben szarvasmarhából 1.7, sertésből 8.6, juhból 1.5 millió darab volt. 1993-ra a szarvasmarha állomány 64.7%-ára, sertés 71.0%-ára, a juh állomány 40.0%-ára esett vissza. Az 1938-as szinthez képest is jelentős volt a visszaesés 1993-ban a szarvasmarha és a juh állomány viszonylatában (Forrás: KSH).

Az állatállomány kedvezőtlen alakulásából természetesen következett a sertést és szarvasmarhát tartó kisgazdaságok számának csökkenése is. 1980-ban 805 ezer sertést tartót, 151 ezer szarvasmarhát tartót jegyeztek, 1993-ra az előbbi létszáma 59.6%-ra, az utóbbi 24.5%-ra esett vissza. Elsősorban nem azzal magyarázható az állattartók létszámának csökkenése, hogy az állattartás költségei nőttek – bár ez is jelentős szerepet játszott – hanem az, hogy ösztönözték a termelőket az állatállomány levágására. Minden levágott marháért, a központi költségvetés 20.000 Ft-ot adott a termelőnek 1992–93 folyamán. 6000–

8000 liter tejet adó szarvasmarhákat is levágtak, például Baranya megyében. Ezzel is komoly veszteségeket okoztak az ágazatnak.

1989-től 1994 első negyedévéig a mezőgazdasági termékek bruttó termelése közel 45%-kal esett vissza, miközben az ipar bruttó termelése közel 40%-kal. A dráguló termelési költségek eredményeképpen, az alapvető mezőgazdasági termékek felvásárlási és a belőle készült élelmiszerek fogyasztói árai jelentős mértékben emelkedtek. Az alábbi adatok az említett agráröllő tágulására is utalnak, mivel az élelmiszeripari termékek árai jóval nagyobb mértékben növekedtek, mint a mezőgazdasági alapanyag árak.

A mind költségesebb termelés jelentős jövedelem-kieséseket eredményezett, lényegében vagyonszerzés indult meg és nem tőkefelhalmozás. A beruházások ennek megfelelően csökkentek, ami hozzájárult a mezőgazdasági termelés 45%-os csökkenéséhez 1994 elejére. A termelés visszaesése rohamosan növekvő munkanélküliséget eredményezett.

A mezőgazdaságban négy év alatt 1993-ra 400 ezer főre nőtt a munkanélküliek száma (KSH, 1993. és MOSZ Információ). A mezőgazdaságban foglalkoztatottak átlagkeresete 70%-a volt az országos átlagnak 1993 I. félévében. (KSH, 1993. MOSZ Információ).

Komoly gondot jelentett az ágazatban dolgozóknak az agráröllő, amely 1980-as évi szinthez mérten 1989-ben 109.1% volt, négy évvel később 1993-ban már 178%-ra emelkedett. Ennek megfelelően az 1980-as szinthez mérve 1993-ban a mezőgazdasági termék felvásárlási árindex 270.0% volt, míg az iparcikkek árindexe 480.0% volt. Az agráröllő ilyen mértékű tágulása jelentős jövedelemveszteségeket okozott a termelőknek.

Maga a privatizáció minden lehetséges előnyei ellenére is a mezőgazdasági termelők számára szűk körű volt, nem terjedt ki a mezőgazdasági alapanyagok, nyersanyagok, élelmiszer-alapanyagok feldolgo-

zóiparára és forgalmazására. A termelés, feldolgozás, forgalmazás ily módon tulajdonilag szétvált egymástól, fokozta az érintettek közötti érdekellentéteket és végső soron jobban hatott a fogyasztói árak emelésére. A mezőgazdasági termelők részére azonos feltételek mellett elővásárlási jogot kellene biztosítani a feldolgozó ágazatban.

Az említett agráröllő jelentős mértékben rontotta a kisgazdák termelési feltételeit. Az agráröllő a vizsgált időszakban, 1989–1993 között jelentős mértékben romlott. Az 1989-es szinthez mérten 1993-ban búzából 166.7%, kenyérből 416.7%, cukorrépából 200.%, kristálycukorból 303.6%, napraforgóból 136%, napraforgóolajból 213.8% lett (1993 December, KSH).

1990-ben 13.3 milliárd forint volt a mezőgazdasági ágazat nyeresége, addig 1991-ben 21 milliárd forint veszteség következett be, majd ez a veszteség 1992-re 35.4 milliárd forintra növekedett. Az 1990. évi szinthez mérten ez az arány mínusz 366.2% lett.

Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi forgalmának alakulása is szemléletesen bizonyítja a mezőgazdasági termelők piacvesztését nemzetközi viszonylatban. 1992-höz viszonyítva 1993-ban a kivitel 59.2%-ra csökkent, a behozatal 114.3%-ra nőtt. Ennek ellenére pozitív egyenleggel sikerült zárni az évet, viszont az egyenleg egy év alatt 40%-ra esett vissza. Fontos lenne az élelmiszergazdaság külkereskedelmi forgalmában az egyenleg növelése. (Forrás: 1992. KSH, 1993. MOSZ Információ)

A magyar mezőgazdaság termelési szerkezete egyoldalú, nem eléggé diverzifikált. Az ágazat fejlesztésénél nem a világszükségletek figyelembevétele került előtérbe, hanem a közép-kelet európai piacok igényei. Azonban Közép-Európa gazdaságai nem követelték meg a magyar mezőgazdaságtól a minőségi termelést, ami a mezőgazdaság, a hatékonyabb termelési feltételeinek kialakítását visszavetette.

A magyar mezőgazdasági termékek külkereskedelmi cserearányromlása következett be. A világpiaci árakon történő eladások nem biztosították a termelési költségek fedezését. A magyar termékek külkereskedelmi cserearányromlása a korszerűtlen mezőgazdasági termelésből és az abból adódó minőségi romlásból adódott. A mezőgazdasági géppark jelentős része, több mint 50%-a nullára lett leírva, technikai elmaradásuk nemzetközi viszonylatban 15–20 év.

Számos körülmény korlátozta a hazai élelmiszer exportot:

- 1) A külső piacok beszűkültek, elsősorban a közép–kelet–európai térségben;
- 2) Hatékonyabban kellene támogatni a hazai termelőket, mert ennek hiányában csökken a versenyképességük a nemzetközi piacokon;
- 3) Gyakori probléma, hogy a magyar mezőgazdasági termékek nem felelnek meg a világpiaci követelményeknek;
- 4) Ehhez járul hozzá, hogy esetenként a Nyugat–Európai Közösség embargót léptetett életbe a magyar termékekkel szemben, például a sertéshús esetében. A Békés megyei sertés pestist sikerült lokalizálni 1992–93-ban, tehát a hazai húsexport embargója nem volt indokolt.
- 5) A mezőgazdasági termelés csökkenésével az élelmiszergazdaság kivitele is csökkent. A magyar nemzetgazdaság hazai erőforrásból már nem tudja a hazai élelmiszerszükségleteket kielégíteni. A hazai élelmiszer-önellátás szintje korábban 140% volt, jelenleg 70–80% körül alakult.

Kedvezőtlenül érinti a hazai mezőgazdasági termelőket a forint árfolyamának alakulása az amerikai dollárhoz képest. Mivel a magyar valuta túlértékelt, ez drágítja az exportot, és az élelmiszertermékek ver-

senyképességét csökkenti. Viszont a további forintleértékelés jelentős mértékben drágítja a hazai termelési költségeket.

Az élelmiszerimport növekedése abból is adódik, hogy a behozatal nem kellően szabályozott. Ez viszont a hazai piac nagyobb mértékű beszűkülését eredményezi, mert a kedvezőbb jövedelmű lakosság az import termékek fokozottabb vásárlója lesz. A növekvő behozatal a fogyasztói árak felhajtására ösztönöz.

Az Európai Közösség példája is jól szemlélteti, hogy milyen komoly védővámokkal és lefőlözésekkel kellene védeni a mezőgazdasági termelőket. Ennek a védelemnek a mértéke 2–8 szoros mértékű, mint amit a magyar agrártermelők élvezhetnek. Az Európai Közösség a vámkokat és a lefőlözéseket együttesen a vágómarhánál 156%–ban, marhahúsnál 244%–ban, serteshúsnál 61%–ban, búzánál 150–200%–ban, vágott csirkénél 45%–ban határozta meg. Magyarország esetében a fenti sorrendnek megfelelően az első három tételnél csak vámok voltak 21% erejéig, az utolsó kettőnél a védővám csak 26% volt 1994 végéig (Forrás: 1993 MOSZ Információ).

2. A privatizáció eredményeinek összegzése

Az 1994-re kialakult mezőgazdasági földtulajdoni szerkezet nagyon sok problémát vet fel.

- 1) Nagymértékben szétaprózódtak a földbirtokok, amelyek a tulajdonosaiknak nem biztosít megfelelő megélhetést. Szükséges lenne számukra más gazdasági tevékenység végzése is, ami kiegészítő jövedelmet biztosíthat részükre, ahhoz, hogy egy közepe szintű életszínvonalat elérhessenek.
- 2) Ez a tulajdoni szerkezet gátolja a mezőgazdasági termelőket abban, hogy kedvező alku-pozíciót tudjanak kiharcolni maguk számára termékeik értékesítéséhez. A kiszolgáltatott helyzet odavezetett, hogy a termelési költségek fedezetét sem mindig

tudják biztosítani az árbevételekből. Mindezek után a fogyasztói árak jóval magasabbak lettek az eredeti felvásárlási árhoz mérten, mivel a különböző termékfelvásárló-vállalkozók jelentős árrést számoltak fel hasznuk növelése céljából. A mezőgazdasági kistermelők haszna nagyon minimális lett, miközben a nagyobb jövedelmet a kiskereskedői-forgalmazói vállalkozók szerezték meg. Ez rámutat egy másik problémára is, nevezetesen, hogy minél több forgalmazó kezén megy keresztül a mezőgazdasági termék, az emelkedő árrés miatt, annál nagyobb lesz a fogyasztói ára, mire a fogyasztóhoz eljut. Végző soron a fogyasztóknak is az az érdekük, hogy a termelőtől a piacig minél rövidebb utat „fusson” be a termék. Ehhez szükség lenne kedvezőbb tulajdonviszonyok létrehozása a mezőgazdasági termelők részére, a termelés, a forgalmazás valamint a feldolgozás, élelmiszeripar területén is.

- 3) A tulajdonviszonyok ilyen kedvezőtlen alakulása hosszabb távon felveti a földkoncentráció kérdését is. Bebizonyosodott, hogy a másfél és négy hektár nagyságú kis és törpe gazdaságok mennyire életképtelenek. A kérdés az, hogy a nagyobb birtok méret, illetve a földkoncentráció milyen formában fog végbe-menni. A földkoncentrációnak szükségszerűen be kell következnie, de nem mindegy, hogy milyen módon, kiknek a kezében. A magyar viszonyok közepette már csak azért is szükségszerűvé vált a földkoncentráció, mert még az egyes kisgazdaságok földterületei is több tagban, egymástól kisebb, nagyobb távolságban helyezkednek el. Ez a földrajzi megosztottság nehezíti a mezőgazdasági művelést.

Amíg Magyarországon ilyen kedvezőtlenül alakult a földosztás, addig Nyugat-Európa szerte egy érezhető földkoncentráció ment végbe. Dániában és Franciaországban az átlagos birtoknagyság 1990-es évek elejére 20–21 hektárról 29–31 hektárra nőtt. Az 1970-es években a 20 hektár feletti birtokok aránya

Dániában az összes farmgazdaság 38%-a, Franciaországban 66.1-a volt (AKI, 1975). Az 1990-es évek elejére a 30 hektár feletti farmok aránya Dániában közel 70%, Franciaországban 72% körül alakult. A farmgazdaságok jövedelme ezen időszakban lényegesen nőtt. Magyarországon ezzel ellentétesen alakult a helyzet az 1990-es évek elejére. A magyar farmgazdaságok 6.2%-a 20 hektárnál nagyobb birtok és 47.3%-a 1 hektárnál kisebb földterület (Harcza, 1993, 55 old.). Ebből is látható, hogy a hazai viszonyok birtok nagyság tekintetében még a 20 évvel ezelőtti nyugat-európai állapotoktól is messze elmarad. Emellett a termelők jövedelme jelentősen csökkent, és a megélhetésük veszélybe került.

A nyugat-európai – közvetlenül Hollandiában is tapasztalt – földkoncentráció sajátos folyamat eredményeként zajlik. Fokozatosan, ahogy az aktív mezőgazdasági dolgozók kiüregszenek, utódaik illetve örökösök veszik át a termelőmunkát a farmon. Több örökös, akik rokonok is, közös családi farmgazdaságot hoznak létre, és a gazdaságot a továbbiakban csak egyikük műveli. A többi résztulajdonos aktív dolgozóként más ágazatban helyezkedik el. A földbirtok rendszerint egy tagban van.

- 4) Kedvezőtlené váltak a mezőgazdasági termelők számára a hitelfeltételek is. A kisgazdaságok által igényelt hitel a termelés beindítására a legszükségesebb kisgépek beszerzésére jóval nagyobb, mint amennyit az árverésen hektáronként a termőföldért a vevők adnak. Lényegében nincs a termelőknek hitelfedezete a bankoktól felvehető kölcsönökre. A mezőgazdasági hitel kamatait legalább 12%-ban kellene megállapítani, jóval kisebb mértékben, mint más ágazatok termelőinek nyújtott hitelek esetében. Ez azért lenne szükséges, mert a mezőgazdaságban a befektetések lassabban térülnek meg, mint a többi szektorban.

A mezőgazdaságban a társadalmi–gazdasági átalakulás a már korábban kialakult magántulajdonosi viszonyok alapján az új típusú termelőszövetkezetekből, illetve szövetkezetekből, társulásokból kellett volna, hogy kiinduljon, néhány fontosabb alapelvet szem előtt tartva:

- 1) Vállalkozói és piacorientált szemlélet.
- 2) Olyan üzemméretek kialakítása, amely egyrészt vezetési szempontból jól áttekinthető, másrészt jobban illeszkedik egy adott település, vagy körzet élelmiszer-, valamint mezőgazdasági termék-szükségleteihez. Hollandiai észrevételek szerint például a szántóföldi növénytermesztés esetében a nagyüzemi méretek maximum ezer hektár nagyságúak legyenek.
- 3) A jelenlegi magyar viszonyok alapján elmondható, hogy egy családi farmgazdaságnak legalább 50–100 hektárnyi földterületen kell gazdálkodnia közepes szintű életszínvonal biztosításához.
- 4) A családi farmgazdaságok között szükséges a szövetkezés, az együttműködés a különböző gazdasági tevékenységek terén, megőrizve a termelésben az önállóságukat.
- 5) A szaktanácsadási rendszer fejlesztése a mezőgazdasági termelők részére, ami továbbképzési tanfolyamok megszervezését is jelenti. Ezen továbbképzési tanfolyamokban az agrárfelsőoktatási intézményeink oktatói–kutatói is résztvehetnének. A képzés költségeit helyi önkormányzatok vagy különböző alapítványok téríthetnék egyetemeink számára.
- 6) A mezőgazdasági termelők számára lényegesen kedvezőbb hitelfeltételek biztosítása.
- 7) A mezőgazdaság privatizációjánál azt a szempontot is figyelembe kellett volna venni, hogy a tulajdoni újrafelosztást magántulajdonosi alapon az ágazatban a termelőegységek al-

kalmazottai és az önálló mezőgazdasági termelők körére kellett volna szűkíteni. Viszont a privatizációt úgy kellene bővíteni, hogy a mezőgazdasági alapanyag-feldolgozó ágazatban a mezőgazdasági termelők is tulajdoni részhez juthassanak.

- 8) A nagyüzemek lebontását termelői tevékenység alapján kellett volna megvalósítani.
- 9) A privatizáció során a mezőgazdasági termelészövetkezetek átalakításánál a termelészövetkezeti tagság önkéntességét biztosítani kell. A tagság döntse el önként, hogy kilép vagy benntmarad a tsz-ben, illetve a belső átalakulás módjait.

A magyar mezőgazdaság számára követendő példaként mindig is alapvetően két külföldi modell állt alternatív lehetőségként.

- 1) Az egyik a központosított gazdaságirányítási rendszer viszonyai között működő, sok esetben túlméretezett nagyüzem, amely főleg a mennyiségi tömegtermelés szempontjait és nem a minőségi követelményrendszert veszi figyelembe. Főleg csak a legszükségesebb termékek körére terjed ki a tevékenysége. A nagyüzemi keretek elnyomják az egyéni érdekeltséget és a termelési kedvet. Az egyéni érdekeltség elve nagyon elvétve érvényesül.
- 2) A másik modell a nyugati-európai családi farmgazdaság, amelynek tevékenysége szorosan kapcsolódik a piaci igényekhez és a minőségi követelményeket veszi alapul. Az egyéni érdekeltség elve érvényesül bizonyos termelés-korlátozó rendelkezések mellett.

A tanulmánynak nem az a célja, hogy a két modell előnyeit és hátrányait elemezze, annál is inkább, mert nyilvánvaló a nyugati modell fölénye.

A magyar gazdaság sajátos hibája, hogy végtelenszerűen veszi át az éppen követendő külföldi mezőgazdasági fejlesztési modellt: a keleti nagyüzemi módszereket és az 1990-es évek elejétől a nyugati családi farmgazdasági rendszert.

Egyik esetben sem vették figyelembe a magyar mezőgazdasági fejlődés sajátosságait, és adottságait. A korábbi évtizedekben a mezőgazdasági termelés főleg nagyüzemi keretek között folyt amellet, hogy az összes mezőgazdasági termelés közel 30–35%-át a kisgazdaságok adták. Ennek megfelelően – ahogy már a bevezetőben is szó volt – a mezőgazdasági géppark is nagyüzemi termelési feltételeket követte. A hirtelen gyors tulajdonosi szerkezetváltást az egészében tőkeszegény magyar gazdaság nem tudta követni. Nem alakult ki egy olyan mezőgazdasági gépgyártó ipari ágazat, amely a családi farmgazdaságokat gépekkel láthatta volna el. A problémát növeli az is, hogy az 5 millió hektárnyi termőterület teljes egészében átlagosan 2–4 hektárnyi törpe családi farmokra oszlik, aminek gépesítése technikailag lehetetlen. A termelők szövetkezése adhatna erre az égető problémára megoldást. Ebben a formában meglévő családi kisbirtokok teljességgel életképtelenek.

A kialakult magyar birtokviszonyokkal szemben még a követendő nyugati modell is megőrizte a mezőgazdasági termelés jelentősebb részét kitevő nagyüzemi kereteket, ami nyugat-európai viszonylatban egy-két ezer hektár. Emellett a családi gazdaságok átlagos birtoknagyságai ma Nyugat-Európa szerte növekvő mértékűek, fokozatos földkoncentráció jellemző. Hollandiában sajátosan alakult a helyzet, mert 1975–1990 között 34,4 és 35,2 hektár között alakult átlagosan egy szántóföldi farmra jutó terület, miközben farmonként a munkaerő másfél fő volt (Wossink, Ada 1990. 6 old.).

A termelőszövetkezetek esetében hiányzott a tsz-tagok, termelők, tulajdonosi érdekeltsége, viszont megvoltak a gazdálkodáshoz szükséges anyagi, technikai, pénzügyi feltételek, mégha javarészt közepes

minőségi termékek létrehozását tették lehetővé. A mezőgazdaság privatizációja nyomán kialakulóban van a tulajdonosi érdekeltség, viszont az egyéni gazdálkodáshoz nem teremtődtek meg a kedvező gazdasági, pénzügyi és infrastruktúrális feltételek. Az egyéni gazdálkodás beindulását jelentős mértékben hátráltatja a tőkehiány és a gépesítés szempontjából nem optimális üzemméreték létrejötte. Gépesítés nélkül nincs se tömegtermelés, se minőségi szintű termelés.

A mezőgazdasági termelők számára az egyik legnagyobb tragédia az, hogy az önkéntesség elvét sem akkor nem tartották be, amikor a tsz-eket szervezték, sem akkor amikor a tsz-eket szétverték. Mind a két időszaknak sajátos jellemzője volt, hogy erőltetett módon hajtották végre a felülről jövő átalakítási folyamatokat.

A tsz-ek szervezése az 1970-es évekre meghozta a magyar mezőgazdaság számára a nemzetközi sikereket. Az 1990-es évek privatizációja készületlenül érte az agrártársadalmat és az egész nemzetgazdaságot. Gazdaságilag, pénzügyileg nem voltak megfelelően előkészítve a tulajdonviszonyokban végrehajtott változások, például: megfelelő hitelfelvétel feltételek és géppark, a mezőgazdaság modernizációja, agrárpiaci rendtartás, piacteremtés, a helyi természeti és települési adottságok figyelembevételének hiányosságaiából adódott.

Túl a belső gazdasági nehézségeken a hazai mezőgazdasági termelőket nem olyan mértékben védtek vámokkal és lefoglalásokkal a külföldi termelőkkel szemben, mint az Európai Közösség. Ez a már fentebb említett agrárpiaci rendtartás hiányosságaiából következik.

Az agrárágazat exportképességét feltétlenül meg kell őrizni, mivel az így keletkező exportbevételek lehetővé teszik a külföldi államadottságok törlesztését. Az államadottságok kezelhetelenné válásához hozzájárulhat az is, ha az élelmiszergazdaság nem tud jelentősebb valuta-bevételhez jutni.

A magyar gazdaság, amely hagyományosan agrárexportőr ország, rendkívül kedvezőtlen az élelmiszer behozatal növekedése, ami nem magyarázható a külföldi piacok beszűkülésével, a kelet-európai piacok összeomlásával. Ez a körülmény újból rávilágít a hazai mezőgazdasági termelői kapacitások leépülésére. Ennek oka, részint a hazai termelők gazdasági lehetőségeinek romlása, részint a beáramló külföldi tőke által megvásárolt vállalatok leépítése, például cukoriparban, élelmiszerfeldolgozó iparban, és a borászatban.

A kialakuló kis- és közép birtokosok szövetkezésére szükség lenne a beszerzés, értékesítés, hitelezés a piacra termelés és a gépek használata terén. Ezzel az együttműködéssel elősegíthetnék a hatékonyabb gazdálkodást. A szövetkezés révén a mezőgazdasági termelők jobban kiküszöbölhetik a tőkehiányból és a kedvezőtlen hitelfeltételekből adódó hátrányokat és lehetővé válna a korszerűbb mezőgazdasági technika alkalmazása a termelés során.

Források:

1. AKI /1975/: Mezőgazdasági és agrárpolitikai irányzatok az európai fejlett tőkés országokban, Budapest
2. HARCZA, István /1993/: Mezőgazdasági kistermelés és a mezőgazdasági vállalkozók. KSH. Budapest, 97. p.
3. Tájékoztató az agrárágazat helyzetéről , javaslatok a válság kezelésére. MOSZ, Budapest, 1993. 15.p.
4. WOSSINK, Ada (1993): Analysis of future agricultural change – a farm economics approach applied to Dutch arable farming. Wageningen. 220 p.
A tanulmány a 302/94-es számú pályázat alapján az Alapítvány a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért támogatásával készült.